

Az oktatáspolitikai lehetséges hatásairól (Beregszászi ukrán és magyar tannyelvű iskolába járó tanulók szüleivel készített mélyinterjúk alapján)

Bevezető gondolatok, a téma aktualitása

A Kárpátalján élő magyar közösség szempontjából fontos, s egyben aktuális probléma az iskola tannyelvének a megválasztása. Hiszen a tannyelv megválasztása jelentős mértékben befolyásolhatja a helyi magyar kisebbség jövőjét, nemzeti identitását, anyanyelvi nevelését és társadalmi mobilitását.

Kutatási témámmal – mely az elemi iskolai tannyelv – választás lehetséges nyelvi és társadalmi következményeinek a feltárása a kárpátaljai magyar kisebbségi közösségi szempontjából – , 2008 óta foglalkozom. A témával kapcsolatosan mélyinterjúkat készítettem kárpátaljai magyar szülőkkel a gyermekeik számára való iskolaválasztás szempontjairól, azaz szerettem volna megtudni: milyen valós vagy vélt okok, esetenként sztereotípiák motiválják őket döntésük meghozatalában. (Séra, 2009)

Számos kutatási (nyelvészet, szociológia) eredmény bizonyította már, hogy az anyanyelv megléte meghatározó fontosságú a határon túli magyar nemzeti kisebbségek identitásában. (Görömbei, 2008: 7-8.). Az oktatástervezésnek, a nyelvtervezésnek pedig fontos szerepe van a kisebbségi közösségek nyelvmegtartásában. A kárpátaljai magyarság nyelvi célja, hogy megtartsa és a lehető legtöbb funkcióban használja az anyanyelvét, magas szinten beszélje az államnyelvet és kommunikációképes legyen legalább egy világnyelven is, illetve nyelvi készségeit legyen lehetősége használni és kihasználni. (Beregszászi, 2002). A nyelvi célok elérésének egyik leghatékonyabb eszköze az oktatás. Jelenleg azonban épp ellentétes politikai és nyelvi céljai vannak az ukrán államnak és a kárpátaljai magyar közösségnek, melynek következtében az elmúlt években az állam által előírányozott oktatáspolitikai lépések jelentős mértékben veszélyeztették a helyi magyar anyanyelvű iskolahálózat működését és fennmaradását.

Kutatásom azt vizsgálja, hogy az 1991-ben függetlenné vált, s nemzetállamot építő Ukrajna milyen elvárásokat és kihívásokat állít ma a nemzeti kisebbségek felé érvényben lévő oktatáspolitikai irányvonalával, s ezen elvárások (döntések) hogyan befolyásolják a kárpátaljai magyar közösség anyanyelvi nevelését, iskolai tannyelv-választási stratégiáit, identitását, társadalmi mobilitását és jövőbeli megmaradását.

A kutatásról, a kutatás résztvevőiről

Vizsgálatomat az egyetlen Kárpátalján található magyar többségű városban, Beregszászban végeztem, ahol az előző évekhez viszonyítva jelentősen csökkent a magyar anyanyelvű elsős diákok aránya, akik magyar tannyelvű iskolában kezdhették meg tanulmányaikat a 2009-es évben.

Ennek egyik oka épp Beregszász város magyar többségűsége lehet, melynek köszönhetően az anyanyelv támogatottsága az iskolán kívül is megvan. A másik ok pedig, szintén a viszonylagos többségi helyzetből fakadóan, az államnyelv nem megfelelő szintű ismerete a beregszászi magyarok esetében. Utóbbit sok szülő az ukrán tannyelvű iskola választásával igyekszik orvosolni, mondván, a magyar nyelv támogatottsága a családban és a környezetben úgyis megvan. (Séra, 2009)

Jelen elemzés egy három éve folyamatban lévő kutatás legújabb eredményeiről számol be. A vizsgálat célja, hogy (Beregszász példáján) feltárja és ismertesse az elemi iskolai tannyelv-választás lehetséges következményeit. A kutatás helyszínéül egy-egy magyar és egy-egy ukrán tannyelvű iskolát választottam Beregszászban: 4. sz. Kossuth Lajos Középiskola (magyar tannyelvű), Beregszászi 1. sz. Általános Iskola (ukrán tannyelvű), Beregszász 6. sz. Általános Iskola (magyar tannyelvű), Beregszászi 5. sz. Középiskola (ukrán tannyelvű). Mind a négy intézményben első osztályban tanító tanárokkal és az osztályban tanuló elsős diákok szüleivel készítettem irányított beszélgetéseket a szociolingvisztika módszertanának megfelelően.

Mivel az interjúk elemzése számos pontból engedni láttatni a tannyelv-választás problematikáját, ezért jelen írásomban a szülőkkel készített interjúk elemzésére szeretnék kitérni. Azt igyekszem bemutatni, hogy a megkérdezett beregszászi magyar szülők miért döntöttek az ukrán,

illetve a magyar tannyelvű iskola mellett, mi befolyásolta őket döntésük meghozatalában.

Az első osztályos tanulók szüleivel készített interjúk elemzése

Az oktatás, a kormány bizonytalansága, az oktatási rendeletek sugallta álláspontok hatással voltak Beregszászban az első osztályosok szüleinek tannyelv-választási döntéseire. A kialakult helyzetre nemcsak az oktatási intézmények, a tanárok, hanem a szülők is reagáltak. Az interjúk elemzésével szeretném bemutatni, hogy a magyar szülők milyen motivációk hatására választották az ukrán tannyelvű iskolát, vagy épp a politika befolyásolás ellenére mégis a magyar tannyelvű iskolát.

Motívumokba foglaltam össze mind a magyar tannyelvű, mind pedig az ukrán tannyelvű iskolában tanuló gyerekek szüleinek tannyelv-választási döntéseit befolyásoló tényezőket.

A magyar tannyelvű iskolában tanulók szülői interjúi alapján az alábbi tannyelv-választási motívumokra lehet következtetni: *rejtett kompenzáció, magyarországi továbbtanulási cél, magyar nyelven való tanulás fontossága.*

Rejtett kompenzáció

„Mert én orosz iskolába jártam, s nekem nagyon nehéz volt, mert ott az osztálytársaim mindig lemágyárkáltak. Én mindig mágyárka voltam. Meg nehéz is volt, úgy első meg második osztályba, nem értettem, úgy bedobtak orosz iskolába. Mindegy, hogyha angol iskolába adja az ember, ugyanúgy. Nehéz volt.” (BMSz, 6)

Mivel a szülő elmondásai alapján az orosz és az ukrán nyelvet az orosz tannyelvű óvodában, majd később orosz tannyelvű iskolában sajátította el, ezért számos nehézséggel, olykor kudarcélménnyel kellett szembenéznie, amitől a gyermekét meg szeretete volna kímélni azáltal, hogy magyar tannyelvű iskolát választ gyereke számára. Viszont a tannyelvvél kapcsolatosan azt is meg kell említenem, hogy a gyerekeknek az ukrán tannyelvű óvodát választotta, s az óvodai csoporttársai közül csak az ő gyereke kezdte meg tanulmányait magyar tannyelvű iskolában.

Magyarországi továbbtanulási cél

„Szeretném, ha továbbtanulna, mert a nővérem is Magyarországon tanult, most már Németországba lakik, aztán gondolom ő is ott folytatja.” (BMSz, 6)

Sok esetben amiatt, hogy Ukrajnában bizonytalan az oktatás kimenete, a felsőoktatásba való bekerülés lehetősége, az oktatás stabilitása, a szülők azt érzik, hogy gyerekeik nem fognak tudni érvényesülni az országban, ezért a jobb boldogulás reményében a magyarországi továbbtanulást választják továbbtanulási célként gyerekük számára.

A magyar nyelven való tanulás fontossága

„Hát nem tudom, szerintem egyértelmű, anyanyelvén kell az óvodát meg az iskolát is végeznie a gyerekeknek „ (BMSz, 4)

A szülő véleményében az interjú további részében is többször szerepel az anyanyelven való tanulás fontossága. Elmondásai alapján ő is és a felsége is anyanyelvén tanult, mindketten értelmiségiek, s szeretnék, ha gyermekük továbbtanulna, s ezért a magyar tannyelvű iskola választását tartották célszerűnek a gyerek jövőbeli boldogulása érdekében.

Egy másik szülői vélemény hasonlóképp fontosnak tartotta a magyar tannyelvű iskola választását:

„Én magyarba szerettem volna, mert én hiszem azt, hogy ha minden magyarul megy, akkor többet meg tud tanulni, mint akármilyen jól beszélt idegen nyelven.” (BMSz, 4)

Az interjúk alapján mind a két szülő szeretné, ha továbbtanulna a gyereke, ha valamilyen felsőoktatási intézményben szerezhetne diplomát, és ennek nem látják akadályát abban, hogy magyar tannyelvű iskolát választottak, bíznak az anyanyelven való tanulás eredményességében.

Az **ukrán tannyelvű iskolában** tanulók szülői interjúi alapján az alábbi tannyelv-választási motívumokra lehet következtetni: *nyelvtudás megszerzése, társadalmi mobilitás (ukrán nyelven fog csak tudni érvényesülni), magas szintű tudás megszerzése.*

Nyelvtudás megszerzése

„Magyar volt csak a községbe, magyar iskolába jártak egy évig, majd átadtuk ide, hogy tanulja a nyelvet, muszáj” (BUSz, 5)

A szülő válaszából az interjú elemzésekor kiderült, hogy a gyerek magyar nyelvű községben járt óvodába és az elemi iskola első osztályába is. S mivel nem sajátította el megfelelőképp az ukrán nyelvet, úgy döntöttek, hogy Beregszászban, egy ukrán tannyelvű iskolában fogja folytatni tanulmányait. S mivel ukrán tannyelvet választott gyereke számára, ezért, hogy a gyerek minél jobban elsajátítsa az államnyelvet, már a családban is (!) többször beszélnek ukránul.

Társadalmi mobilitás (ukrán nyelven fog csak tudni érvényesülni)

„Meg kell, az nélkülözhetetlen, már ha itt akarnak élni. Mert fontos, egyszerűen. Tudja az ukrán nyelvet, mert az nélkülözhetetlen.” (BUSz, 5)

„Mert gondoltuk, hogy Ukrajnában csak ukrán nyelven fog elérni valamit, hogyha felnő.” (BUSz, 1)

A szülők az államnyelv elsajátításában látják gyermekük érvényesülését, boldogulását. Hiszen ha azt szeretnék, hogy gyermekük Ukrajnában éljen, elérjen valamit az életben, annak elengedhetetlen feltétele az államnyelvtudás megszerzése. S mivel az egyik szülő elmondása alapján az otthoni magyar közösségben nem tudta elsajátítani az államnyelvet, ezért átirányította ukrán tannyelvű iskolába gyerekeit.

Magas szintű tudás megszerzése

„Mert a magyar iskolák egyszerűen nem képesek megtanítani, nem haladnak ott semmivel”. (BUSz, 5)

A megkérdezett szülő tannyelv-választási indokként jelölte meg azt a tényt, hogy a magyar tannyelvű iskolában képtelenek megtanítani az ukrán nyelvet, illetve emellett azért választotta gyermeke számára az adott ukrán tannyelvű oktatási intézményt, mert az oktatás színvonala szerinte ott jóval magasabb, mind az államnyelv, mind pedig az idegen nyelv oktatásában.

Összegzés

Az iskolai tannyelv megválasztása elsősorban identitásformáló hatása miatt fontos. Hiszen a választott iskola, annak tanyelve és az ott elsajátított információ, a tanulók identitásformálásának meghatározó tényezői is. (Göncz, 1995).

A kárpátaljai magyar szülőknek számos megválaszolatlan kérdéssel kell szembesülniük, mielőtt tanyelvet választanak gyerekeik számára.

Írásomban azt vizsgáltam, hogy az 1991-ben függetlenné vált, s nemzetállamot építő Ukrajna milyen elvárásokat és kihívásokat állít ma a nemzeti kisebbségek felé érvényben lévő oktatáspolitikai irányvonalával, s ezen elvárások (döntések) hogyan befolyásolják a kárpátaljai magyar közösség tanyelv-választási stratégiáit, identitását.

Az oktatáspolitikai döntések hatására a szülők olykor rejtett módon is, de választanak egy tanyelvet, s ezzel egy oktatási modellt is gyerekeik számára. A mi célunk, hogy kutatási eredményeinkkel segítsük a szülőket döntéseikben, azonban a döntések meghozatala nem a mi feladatunk. A kárpátaljai magyar nyelvészek, politikusok, oktatók, társadalmi szervezetek, hiteles emberek felelőssége abban áll, hogy kutatási eredményeiket és társadalmi céljaikat bemutatva és megfogalmazva megismertessék a szülőket döntéseik társadalmi és nyelvi következményeivel.

SÉRA MAGDOLNA

Felhasznált irodalom:

1. Beregszászi Anikó – Cserniczkó István – Orosz Ildikó: *Nyelv, oktatás, politika*. Ungvár: PoliPrint, 2001
2. Beregszászi Anikó: *Magyar nyelvi tervezés Kárpátalján. Célok, problémák és feladatok*. Doktori értekezés: kézirat, 2002
3. Cserniczkó István: 2008 A nyelvészek társadalmi felelőssége, avagy: néhány érv az anyanyelvi iskola mellett. *KárpátInfo* 2008. július 28., 5.
4. Göncz Lajos: *A tanyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben*. In: Kassai Ilona szerk. , *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1995:65-81.
5. Görömbei András: *A nemzeti önismeret értékei*. In: *Fedinec Csilla szerk., Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest, 2008: 7-8.
6. Séra Magdolna: *Az iskolai tanyelv-választás szerepe a kárpátaljai magyar kisebbség jövője és megmaradása szempontjából*. Kötél Emőke – Szarka László szerk. *Határhelyzetek II. Kultúra-Oktatás-Nyelv-Politka*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium. Budapest, 2009: 241-267.